СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова 7

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев 15

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev 22

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 32

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов 41

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов 49

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 58

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов 66

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 73

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ

Доц. д-р Евелина Парашкевова[1]
Доц. д-р Маргарита Шопова[2,3]

Резюме: *Докладът разглежда приноса на иновациите към интелигентната специализация, като очертава основни насоки за развитие. Направен е преглед на мрежовия контекст, участието на заинтересованите страни и публичните политики, които формират средата за научни изследвания, трансфер на знание и постигане на интелигентен растеж. На тази база са направени изводи относно важността на натрупването и споделянето на знание, които трябва да бъдат подкрепяни с политически лостове, базирани на сътрудничество и високотехнологични решения.*

Ключови думи: *иновации, интелигентна специализация, заинтересовани страни, формални и неформални мрежи*
JEL: O38, D83
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.43

SMART SPECIALIZATION AND NETWORKING

Assoc. Prof. Evelina Parashkevova, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD

Abstract: *The report examines the contribution of innovation to smart specialisation, outlining key directions for development. The network context, stakeholder involvement and public policies that shape the environment for research, knowledge transfer and achieving smart growth are reviewed. On this basis, conclusions are drawn regarding the importance of knowledge accumulation and sharing, which should be supported with policy levers based on cooperation and high-tech solutions.*

Key words*: innovation, smart specialization, stakeholders, formal and informal networks*
JEL: O38, D83
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.43

[1] e.parashkevova@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“
[2] m.shopova@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“
[3] Докладът е разработен по проект № КП-06-Н65/10 от 12.12.2022 г. „Формални и неформални иновационни мрежи”, осъществяван с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“ на Република България.

1. Въведение

Иновациите са в основата на постигането на растеж. Широко признато е значението на политиката за регионално развитие, подкрепяща създаването на иновации и изграждането на адекватна иновационна система и инфраструктура, както на национално, така и на регионално ниво.

Концепцията за развитие, базирано на специализацията на регионите, не е нова, но придобива особена популярност в последните два програмни периода (след 2013 г.). На тази база се осигурява финансиране чрез европейските структурни и инвестиционни фондове за проекти, имащи надрегионално въздействие. Те са резултат от прилагането на подхода на интегрираните териториални инвестиции в контекста на потенциала на региона, имплементиран в дефинираните тематични области за интелигентна специализация. Политиката на сближаване акцентира върху приноса на научните изследвания и иновациите за постигане на балансирано развитие и интелигентен растеж. В периода 2021-2027 г. над 85% от ресурсите, предназначени за по-развитите региони, са насочени към приоритети, свързани с интелигентен растеж, базиран на иновации. Освен публичният ресурс, политиката на ЕС е свързана с повишаване на инвестициите в рисков капитал, достъп до банкови заеми за научноизследователски и развойни проекти (Европейски парламент, 2024).

В допълнение, в рамките на програма „Хоризонт Европа“ иновациите се насърчават в рамките на три стълба: По-отворена наука; Световни предизвикателства и конкурентоспособност на промишлеността; По-отворени иновации. Целта е чрез минимизиране на бюрокрацията да се подобри достъпът до изследвания и иновативни постижения (European Commission, 2018).

Радикалните иновации се подкрепят от създадената през 2022 г. Европейска програма за иновации (Европейска комисия, 2022). Очакванията са, че чрез тях ще бъдат намерени решения на обществените предизвикателства, свързани с осигуряването на: финансиране на разрастващи се стопански субекти; подкрепа за иновационен растеж чрез използване на споделени пространства за провеждане на експериментална дейност и обществени поръчки; утвърждаване на иновационните екосистеми на европейско ниво; адекватно управление на таланти в областта на иновациите; реализиране на подкрепящи иновациите политики. Част от инициативите, свързани с дългосрочната подкрепа на иновационни активности, е създаденият Европейският съвет за проучване на иновациите. Той е трибуна за провеждане на конструктивен и експертен дебат на високо ниво по въпроси, свързани с нововъзникващи технологични въпроси. В този съвет академичните среди за важен участник в подкрепа на търсенето на решения за провеждане на интензивна иновационна политика, имплементирана в конкретни инициативи и мерки.

Редица изследователи посочват иновационния процес като ключов за генериране на конкурентни предимства на стопанските субекти (Bierly, Damanpour, & Santoro, 2009), (Grant, 1996). Ако през 90-те години на XX век иновациите са свързани със строго регламентирана и конфиденциална иновационна политика, в днешния дигитален свят процесът е отворен и най-често – с участието на широк кръг заинтересовани страни. Разширяването на възможностите за обмен на знание и технологичен трансфер изискват сътрудничество и партньорство (Mahr, Lievens, & Blazevic, 2014). Именно чрез механизмите за сътрудничество и конкуренция се решават редица въпроси, свързани с дизайн, функционалности, научноизследователска и развойна дейности и т.н. (Horn & Brem, 2013).

Широкото участие и сътрудничеството са предпоставка за създаване на уникално знание, тъй като участниците имат различна експертиза, компетентност, достъп до информация, практико-приложни идеи и виждания (Harrison, Bosse, & Phillips, 2010). Знанията на заинтересованите страни са основна ценност на сътрудничеството (Waligo, Clarke, & Hawkins, 2014). Това сътрудничество, обаче, не бива да се фаворизира. То носи и редица предизвикателства, свързани с интелектуални права, сложна комуникация и координация, преодоляване на различията и др. (Waligo, Clarke, & Hawkins, 2014).

Интересна концепция, която е свързана с организационните способности за създаване на конкурентни предимства, е тази, базирана на съвместното създаване на заинтересовани страни (Garnier, 2008) (Harrison, Bosse, & Phillips, 2010). Това дава възможност за по-добро сътрудничество, изграждане на ефективни мрежи, въздействие в по-голям мащаб върху формулирането на публичните политики (Menguc, Auh, & Yannopoulos, 2014) (Nguyen Long, Foster, & Arnold, 2019). На практика по този начин е възможно интегрирането на активно участие на заинтересованите страни както в иновационния процес, така и в процеса на създаване на свързаните тематични политики.

2. Контекст на иновационните политики

Европейската политика в областта на иновациите има за цел да постигне ускорен растеж и да намали регионалните различия. В този контекст са дефинирани и целите на Промишлената стратегия на ЕС (Европейски парламент, 2020), Стратегията за МСП и правила за нейното прилагане (European Commission, 2020). Те акцентират върху връзката между интелигентната специализация и индустриалната трансформация, базирана на иновации. В Съобщението на Комисията „Нова европейска програма за иновации“ (Европейска комисия, 2022) е поставен фокус освен върху повишаване на инвестиционната активност по отношение на иновациите, и към прилагане на ефективни механизми за развитие и задържане на таланти в областта на европейските научни и развойни организации.

Европейското научноизследователско пространство (Европейски съвет, 2020) се фокусира върху възможностите за изследвания и иновации чрез подобряване на взаимодействието между участниците в иновационния процес. Целта в средносрочен план е да се подобри близостта на гражданите до науката и да се осигури достъп до знание на европейско ниво. Пактът за изследване и иновации дефинира споделени ценности за провеждане на научни изследвания и създаване на иновации, които да осигурят растеж, базиран на знанието. На практика постигането на интелигентна специализация се реализира чрез набор финансови и политически инструменти за интегрирана подкрепа на научните изследвания, технологичния трансфер, иновации и развитието човешките ресурси с акцент върху талантите.

Стратегическата рамка на национално ниво в областта на интелигентната специализация е фокусирана върху изграждането на иновационна среда и научна инфраструктура, която да осигури възможност за растеж. Повишаването на конкурентоспособността на националната икономика на базата на знание и иновации е основен приоритет на Националната програма за развитие БЪЛГАРИЯ 2030 (Министерски съвет, 2020). Фокусът се поставя върху научната инфраструктура и иновационната среда. Този приоритет е разгърнат в Националната стратегия за развитие на научните изследвания 2017–2030 г. (Министерски съвет, 2017), която се фокусира върху приложението на научната инфраструктура в контекста на дефинираните области за интелигентна специализация. Ясно се визира релацията научна инфраструктура – иновационна екосистема. Тази релация намира приложение в планираните в рамките Националната стратегия за МСП 2021–2027 (Министерски съвет, 2021) интервенции, насочени към подпомагане на високотехнологичните сектори, които се нуждаят от подкрепящо знание, за да могат да бъдат конкурентоспособни и достигнат средните европейски равнища. Предизвикателствата, свързани с дигиталната трансформация в контекста на развитието на иновации, намират отражение в Национален стратегически документ „Цифрова трансформация на България за периода 2020–2030 г.“ (Министерски съвет, 2020). Акцентът е поставен върху развитие на иновациите в различни области на приложение на ИКТ. Създаването на административна институционална среда в подкрепа на растежа, основан на знание, е осигурен чрез планираните мерки в Актуализирана стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2019–2025 г. (Министерски съвет, 2022). Тя е фокусирана върху постигането на цифрова трансформация, базирана на данни с принос към дигиталното общество.

3. Мрежово взаимодействие

Представените публични политики са фокусирани върху интелигентната специализация, която е възможна чрез разгръщане на иновационния потенциал. Иновациите, трансферът на знание, ноу-хау, внедряването на добри практики и на извлечени поуки от опита стоят в основата на

интелигентната специализация. Разбира се, невъзможно е реализирането на концепцията за интелигентна специализация без наличието на активно взаимодействие между участниците, изграждането на партньорства, формални и неформални мрежи.

Мрежите от участници са изключително важни за успеха на иновационната политика. До голяма степен средата предопределя тяхното възникване и разрастване. Те са подкрепяни по различни програми, финансиращи иновации и научни изследвания, като "Хоризонт Европа", „Еразъм+", Програма „InvestEU", Механизъм за свързване на Европа, Програма „Цифрова Европа".

Тези инструменти за реализиране на стратегически политики интерпретират мрежите като важен елемент на иновационната среда. Чрез активно взаимодействие между участниците в иновационния процес се предпоставя улеснен достъп до информация и знание и ускорено създаване и внедряване на нововъведения (например по покана за кандидатстване с проекти HORIZON-CL3-2022-SSRI-01-02). В този контекст въвличането на всички заинтересовани лица в иновационния процес в контекста на политиката за интелигентна специализация е предизвикателство, което трябва да бъде адекватно управлявано.

Съществуват добри практики (Фондация „Приложни изследвания и комуникации", 2020), които са доказали своята ефективност в процеса на активно ангажиране на заинтересованите от иновационната политика страни. Те се прилагат на различни йерархични нива и най-често са подкрепени със съответните регулации.

Стратегическите съвети са подходяща форма за експертно включване в процесите по формулиране на иновационни политики. Те са платформа за извличане на натрупано знание и визия на представители на науката, бизнеса, държавните институции и т.н., които имат висока степен на специализация в съответната област. Освен прекия ефект от взаимодействието могат да бъдат отчетени и косвени такива, като например, създадени неформални връзки между участниците, които намират отражение в общи проекти и инициативи. Основно предимство на стратегическите съвети е високата степен на ангажираност на ключовите участници да си взаимодействат в групата и на базата на активно слушане и диалог да изработват реалистични решения. Тези съвети са без нормативна институционализация и регламентация, но на практика реализират идеята за генериране на стратегически решения чрез подхода „отдолу – нагоре" по неформален път. Стратегическите съвети работят в тясна колаборация с мениджъри по управление на знанието, които осигуряват нормативно и операционализират процесите по трансфер на ноу-хау и знание от науката към практиката.

Като добра практика може да бъде отличено и стратегическото планиране на интелигентната специализация на ниски административно-управленски нива. Така например фокусирането на публичните политики на

местно ниво върху иновациите и интелигентната специализация осигуряват активно взаимодействие в трансфер на знание и добър интегритет на централизираните и мрежовите подходи за управление. В допълнение се постига и специфициране на иновационните политики спрямо потенциала и ограниченията на конкретната територия.

Специфична форма за подкрепа на иновациите са платформите за трансфер на знания и насърчаване на сътрудничеството между иновативни предприятия, научни организации и подкрепящи институции, които са локализирани на една и съща територия. Акцентът се поставя върху отворените иновации, като участници в иновационния процес са както изтъкнати учени, така и студенти и ученици. Сътрудничеството се базира на стратегическа ориентация на инициативите и обезпечаващите ги ресурси.

Дигитализацията на публични услуги предполага и широко участие на заинтересованите страни в различни обществени процеси. Институционалната и нормативната подкрепа за отворените иновации и извеждането на споделянето на знание като обществена ценност са ключови за успеха на иновационния процес. Високата степен на доверие между гражданите и публичните власти осигурява благоприятна среда за взаимодействие и сътрудничество в различни направления и между различни участници. В комбинация с цифровизацията на процесите и услугите ефективността нараства, поради лесният достъп до знание, информация и ресурси.

Сътрудничеството между наука, институции и бизнес е организирано в различни форми. Мрежи, хъбове, алианси, центрове за технологичен трансфер, иновационни паркове, инкубатори и др. имат съществена роля за постигане на иновационна среда в подкрепа на конкурентоспособността и растежа.

4. Заключение

Реалното имплементиране на достиженията от научните изследвания е свързано с прилагане на специфицирани към територията и компаниите инструменти в подкрепа на използването на иновации, които са научнообосновани. Предпоставка за това е изграждането на ефективен механизъм за сътрудничество, изграждане на доверие и колаборирane на усилията в рамките на формални и неформални мрежи за провеждане на проучвания, практики, тествания и обучения между научноизследователските институции и стопански организации. Ключово е натрупването и споделянето на знание и формирането на адекватни регионални и местни политики в подкрепа на развитието на иновационния потенциал, базиран на високотехнологични решения. На практика по този начин се реализира интелигентната специализация.

Разбира се, наличната научна уникална инфраструктура, научният капацитет, потенциалът на региона, натрупаното знание и достижения, публичните политики са важни за постигането на растеж, базиран на иновации.

Важно е обаче и наличието на усилия за създаване на благоприятна за иновациите среда на сътрудничество и мрежово взаимодействие, което да излиза извън рамките на административно-териториалните граници на регионите и да осигурява тематична и синергетична свързаност в подкрепа на високо технологичните дейности и разумното използване на ограничените ресурси.

Използвани източници

Европейска комисия. (2022). *Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален Комитет и Комитета на Регионите Нова европейска програма за иновации.* Изтеглено на 28 септември 2024 г. от https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0332

Европейски парламент. (2020). *Нова промишлена стратегия за Европа. Резолюция на Европейския парламент от 25 ноември 2020 г. относно нова промишлена стратегия за Европа.* Изтеглено на 25 Септември 2024 г. от https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0321&from=BG

Европейски парламент. (2024). *Справочник за Европейския съюз - 2024. Политика в областта на иновациите.* Изтеглено на 30 September 2024 г. от https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/bg/FTU_2.4.6.pdf: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/bg/FTU_2.4.6.pdf

Европейски съвет. (2020). *Европейско научноизследователско пространство.* Извлечено от https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/european-research-area/

Министерски съвет. (2017). *Националната стратегия за развитие на научните изследвания 2017–2030 г.* Изтеглено на 27 септември 2024 г. от https://www.eufunds.bg/sites/default/files/uploads/opseig/docs/2020-05/1_ScienceStrategy_2030_BG.pdf

Министерски съвет. (2020). *Национален стратегически документ „Цифрова трансформация на България за периода 2020-2030 г.“*. Изтеглено на 27 септември 2024 г. от https://www.mtc.government.bg/bg/category/283/nacionalen-strategicheski-dokument-cifrova-transformaciya-na-blgariya-za-perioda-2020-2030-g-0

Министерски съвет. (2020). *Национална програма за развитие България 2030.* Изтеглено на 26 Септември 2024 г. от https://www.minfin.bg/bg/1394

Министерски съвет. (2021). *Националната стратегия за МСП 2021–2027.* Изтеглено на 27 септември 2024 г. от https://www.mi.government.bg/strategy-policy/natsionalna-strategiya-za-malki-i-sredni-predpriyatiya-msp-v-balgariya-2021-2027-g/

Министерски съвет. (2022). *Актуализирана стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2019–2025 г.*

Фондация „Приложни изследвания и комуникации“. (2020). *Ръководство за добри практики за разработване и реализация на политики за интелигентна специализация на национално и регионално равнище.*

Bierly, P., Damanpour, F., & Santoro, M. (2009). The Application of External Knowledge: Organizational Conditions for Exploration and Exploitation. *Journal of Management Studies, 46*(3), 481-509. doi:https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2009.00829.x

European Commission. (2018). *Horizon Europe 2021-2027.*

European Commission. (2020). *An SME Strategy for a sustainable and digital Europe. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.* Изтеглено на 23 Септември 2024 г. от https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0103

Garnier, J.-P. (2008). Rebuilding the R&D engine in big pharma. *Harvard Business Review, 86*(5), 68-76.

Grant, R. (1996). Prospering in Dynamically-Competitive Environments: Organizational Capability as Knowledge Integration. *Organization Science, 7*(4), 359-467. doi:https://doi.org/10.1287/orsc.7.4.375

Harrison, J., Bosse, D., & Phillips, R. (2010). Managing for stakeholders, stakeholder utility functions, and competitive advantage. *Strategic Management Journal, 31*(1), 58-74. doi: https://doi.org/10.1002/smj.80

Horn, C., & Brem, A. (2013). Strategic directions on innovation management - a conceptual framework. *Management Research Review, 36*(10), 939 - 954. doi:10.1108/MRR-06-2012-0142

Mahr, D., Lievens, A., & Blazevic, V. (2014). The Value of Customer Cocreated Knowledge during the Innovation Process. *Journal of Product Innovation Management, 31*(3), 599-615. doi:https://doi.org/10.1111/jpim.12116

Menguc, B., Auh, S., & Yannopoulos, P. (2014). Customer and Supplier Involvement in Design: The Moderating Role of Incremental and Radical Innovation Capability. *Journal of Product Innovation Management, 31*(2). doi:https://doi.org/10.1111/jpim.12097

Nguyen Long, L., Foster, M., & Arnold, G. (2019). The impact of stakeholder engagement on local policy decision making. Policy Sci 52, (2019). *Policy Sciences*, 549–571. doi:https://doi.org/10.1007/s11077-019-09357-z

Waligo, V., Clarke, J., & Hawkins, R. (2014). The 'Leadership–Stakeholder Involvement Capacity' nexus in stakeholder management. (Elsevier, Ред.) *Journal of Business Research, 67*(7), 1342-1352. doi:https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2013.08.019